

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ

**Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԱՄԵՆԱՅՆ ՅԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ
ՄԻՋԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹՅՈՒՆԸ ՖԻՆԼԱՆԴԻԱՅԻ
ԼՅՈՒԹԵՐԱԿԱՆ-ԱՎԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՕՐԹՈԴՈՔՍ
ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԻ ՆՎԻՐԱՊԵՏԵՐԻՆ**

(19-22 մարտ, 2017 թ.)

Սույն թվականի մարտի 19-ին սկսվեց Նորին Սուրբ Օծություն Գարեգին Բ. Ծայրագույն Պատրիարք և Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի միջեկեղեցական այցը Ֆինլանդիա: Նորին Սրբությունն իր միջեկեղեցական այցելությունը կատարում էր Ֆինլանդիայի Լյութերական-Ավետարանական Եկեղեցու պետ՝ Տուրկուի արքեպիսկոպոս Կարի Մեկկինենի և Ֆինլանդիայի Օրթոդոքս Եկեղեցու պետ, համայն Ֆինլանդիայի և Կարելիայի արքեպիսկոպոս Լեոյի պաշտոնական հրավերի շրջանակներում: Նորին Սրբության պաշտոնական պատվիրակության կազմում էին Գերաշնորհ Գևորգ եպս. Սարոյանը (Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների վերատեսույ), Հոգեշնորհ Տ. Շահե Ծ. վրդ. Անանյանը (Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Միջեկեղեցական հարաբերությունների բաժնի պատասխանատու), Հոգեշնորհ Տ. Տիրան վրդ. Պետրոսյանը (Կենտրոնական Եվրոպայի և Սկանդինավյան երկրների հայրապետական պատվիրակ), Հոգեշնորհ Տ. Գարեգին վրդ. Համբարձումյանը (Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Գևորգյան ճեմարանի տեսույ) և Հոգեշնորհ Տ. Ադան աբդ. Երնջակյանը (Նորին Սրբության գավազանակիր): Պատվիրակությանն ուղեկցում էր նաև Շողակաթ հեռուստաընկերության գլխավոր օպերատոր Տիար Սուրեն Տեր-Գրիգորյանը:

Մարտի 19-ին՝ ժամը 11:30-ին, Հայաստանյայց Եկեղեցու պաշտոնական պատվիրակության ինքնաթիռը Երևան-Մոսկվա-Հելսինկի չվերթով վայրէջք կատարեց Հելսինկիի Վաանտա օդակայանում: Այստեղ Նորին Սրբությանն ու նրան ուղեկցող պատվիրակությանը պաշտոնապես դիմավորեցին Ֆինն Լյութերական-Ավետարանական Եկեղեցու պետ, արքեպիսկոպոս Կարի Մեկկինենը, Միջազգային հարաբերությունների պատասխանատու Վերա-պատվելի դոկտոր Կիմմո Կերինենը, արքեպիսկոպոսի աստվածաբանական

հարցերով խորհրդական, միջեկեղեցական պատասխանատու Վերապատվելի դոկտոր Միկա Պայունենը, Ֆինլանդիայում Նորին Սրբության և նրան ուղեկցող պատվիրակության պաշտոնական կցորդ-պատասխանատու Վերապատվելի Տիմո Ռոսքվիստը, ինչպես նաև Շվեդիայում և Ֆինլանդիայում ՀՀ արտակարգ և լիազոր դեսպան Տիար Արտակ Ապիտոնյանը:

Նույնը օրը երեկոյան Հելսինկիի Լյութերական-Ավետարանական Եկեղեցու Մայր տաճարի սրահում տեղի ունեցավ նաև Վեհափառ Հայրապետի և նրան ուղեկցող պատվիրակության հանդիպումը Ֆինլանդիայի նորակազմ հայ համայնքի հետ: Կենտրոնական Եվրոպայի և Սկանդինավիայի երկրների Հայրապետական պատվիրակը, հանուն Ֆինլանդիայի հայ համայնքի, իր որդիական շնորհակալության ու բարիգալստյան խոսքն ուղղեց Վեհափառ Հայրապետին՝ ընդգծելով այն դրական տեղաշարժերն ու զարգացումները, որ տեղի էին ունեցել Ֆինլանդիայի հայորդյաց կյանքում վերջին մի քանի տարիներում:

Ֆինլանդիայի հայ համայնքի հետ հանդիպման համար իր ուրախությունը հայտնեց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը՝ հատկապես կարևորելով համայնքի կազմակերպվածության ու համախմբման ոգին: Վեհափառ Հայրապետն իր խոսքում մասնավորապես ասաց. «Գոհունակություն է Հայրապետիս համար՝ տեսնելու, որ այսօր արդեն Ձեր կողքին են ոչ միայն եկեղեցականներն ու ձեր հովիվները, այլև հայրենի իշխանությանը ներկայացուցիչները՝ ի դեմս մեծարգո դեսպան Տիար Արտակ Ապիտոնյանի: ...Մեր մաղթանքն է, որ դուք մոտ ապագայում ևս կարողանաք համախմբվել ու կազմակերպվել՝ պահպանելու համար ձեր հայ քրիստոնեական ինքնությունը՝ ազգային արժեքների ու մայրենի լեզվի հանդեպ նախանձախնդրությունը փոխանցելով ձեր զավակներին»:

Հանդիպման ավարտին Նորին Սրբությունը, օրհնելով հայ համայնքի ներկայացուցիչներին, նաև լսեց նրանց առաջարկները և պատասխանեց ներկաների հարցերին:

Հաջորդ օրը՝ մարտի 20-ին՝ առավոտյան ժամը 10:00-ին, տեղի ունեցավ Նորին Սրբության պաշտոնական հանդիպումը Տուրկուի արքեպիսկոպոս, Ֆինլանդիայի Լյութերական-Ավետարանական Եկեղեցու պետ Կարի Մեկկինենի հետ Հելսինկիի Լյութերական-Ավետարանական Մայր տաճարում: Վեհափառ Հայրապետին ու նրան ուղեկցող պատվիրակությանը բարի գալուստ մաղթելով՝ արքեպիսկոպոս Կարի Մեկկինենը հատկապես կարևորեց Հայ Առաքելական և Ֆինն Լյութերական-Ավետարանական Եկեղեցիների միջև ձևավորված եղբայրական ջերմ հարաբերություններն ու հետագա նոր հեռանկարների զարգացումը: Ներկա ֆինն հավատացյալներին ու հոգևորականներին իր խոսքն ուղղեց նաև Ամենայն Հայոց Հայրապետը:

**Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԽՈՍՔԸ
ՏՈՒՐԿՈՒԻ ԵՒ ՖԻՆԼԱՆԴԻԱՅԻ ԱՎԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ-ԼՅՈՒԹԵՐԱԿԱՆ
ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿԱՐԻ ՄԵԿԿԻՆԵՆԻ ՀԵՏ
ՀԱՍՏԱՏԵՂ ԱՂՈԹՔԻ ԸՆԹԱՅՔՈՒՄ**

(Ֆինլանդիա, Հելսինկի, Ավետարանական-Լյութերական Մայր տաճար,
20 մարտի, 2017 թ.)

*«Քանզի ամենքին որդիք Աստուծոյ էք
Հաւատովք ի Յիսուս Քրիստոս»
(Գաղ. Գ. 26-27):*

Սիրեցյալ եղբայր ի Քրիստոս, Յինլանդիայի Եկեղեցու արքեպիսկոպոս Կարի Մեկկինեն,

Սիրելի՛ քույրեր ու եղբայրներ,

Քրիստոսի մեծ առաքյալներից Ս. Պողոսի այս խոսքերն արտացոլում են եղբայրական այն ջերմ և հյուրընկալ մթնոլորտը, որով ամենքս այսօր հաղորդակից ենք դառնում միմյանց՝ համատեղ աղոթքով: Քրիստոնեությունն իր ձևավորման առաջին իսկ օրերից Քրիստոսին հավատացողներին ու համայն մարդկությունը կապեց եղբայրսիրության և միմյանց հարգելու սրբազան պատգամով՝ իբրև Աստծո և Նրա Որդու՝ Հիսուս Քրիստոսի հավատով ու սիրով միացած հոգևոր եղբայրներ:

Այսօր փառք և գոհություն ենք մատուցում առ Բարձրյալ Տերը, որ կրկին առիթ ընծայեց Մեզ՝ այցելելու ձեր գեղեցիկ երկիրը՝ Հրավերով Ձեր և Յինլանդիայի Օրթոդոքս Եկեղեցու առաջնորդ, Կարելիայի և համայն Յինլանդիայի արքեպիսկոպոս Լեոյի՝ իբրև մեր Եկեղեցիների միջև հաստատված սիրո և եղբայրական հարաբերությունների վկայություն: Մենք խորին գոհունակությամբ ենք վերհիշում տասներեք տարի առաջ կատարած մեր այցը Յինլանդիա և փառք ենք բարձրացնում առ Բարեգութն Աստված, որ մեր Եկեղեցիների եղբայրական հարաբերությունները շարունակում են զորանալ ու ամրապնդվել: Ի Քրիստոս սիրով Մեր օրհնությունն ու Մեր ժողովրդի ջերմ ողջույնն ենք բերում այս սուրբ տաճարում աղոթքի կանգնած բարեպաշտ հավատացյալներին, քույր Եկեղեցիների ներկայացուցիչներին, այստեղ ապրող մեր Եկեղեցու զավակներին:

Սիրելիներ՛ր, Ֆինլանդիայի Ավետարանական-Լյութերական և Հայ Առաքելական Եկեղեցիները վերջին ժամանակներում են արձանագրել իրենց բարեկամական հարաբերությունները, որոնց ջերմության վկայությունն են Գերաշնորհ արքեպիսկոպոս Յուկկա Պարմայի և Տուրկուի ներկայիս արքեպիսկոպոս Կարի Մեկկինենի այցելությունները Սուրբ Էջմիածին: Մենք հավատում ենք, որ մեր Եկեղեցիների սերտացող հարաբերությունները նոր հեռանկարներ ու հնարավորություններ են բացելու՝ միասնաբար գործելու և աշխարհում վկայելու մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի Ավետարանը, ամրապնդելու մեր երկրների ու ժողովուրդների եղբայրական հարաբերությունները, նպաստելու մարդկության խաղաղ ու բարօր գալիքի կերտմանը: Հիրավի, մի ենք մեզ ստեղծող ու նախախնամող Հայր Աստծով, մեր փրկության համար մարդեղացած, խաչված և հարություն առած մեր Փրկիչ Հիսուս Քրիստոսով և մեր բոլոր մարտահրավերների ու դժվարությունների մեջ մեզ մխիթարող և առաջնորդող Սուրբ Հոգով:

Այսօր, երբ աշխարհը կանգնած է տնտեսական, մարդասիրական ու բնապահպանական ճգնաժամերի, ազգային-կրոնական հակամարտությունների և օրեցօր ավելացող անհանդուրժողականության, ահաբեկչությունների, եղեռնական ոճիրների ցավալի փաստերի առաջ, Մենք խորապես մտահոգված ենք մարդկության կյանքին սպառնացող վտանգներով, հրատապ լուծման կարոտ մարտահրավերներով, ինչպես և Մերձավոր Արևելքում տիրող ծանր իրավիճակով: Այդ տարածաշրջանում իսլամական ծայրահեղական խմբավորումների կողմից սանձազերծած պատերազմական գործողությունների պատճառով նվազում է քրիստոնյաների պատմական ներկայությունը, որոնց թվում են նաև հայկական համայնքներն Իրաքում և Սիրիայում:

Հայ Եկեղեցին միջեկեղեցական և միջկրոնական երկխոսության ճանապարհով իր կարելին է ներդնում հակամարտությունների օջախներում խաղաղության ու կայունության ամրապնդման, մարդասիրական արժեքները հարգելու և ապահով ու ստեղծարար կյանքն անխաթար պահելու կամքի գորացման համար, ինչպես և հնարավորինս օգնություն հասցնում պատերազմական իրավիճակներից տուժածներին, փախստականներին: Մեր Եկեղեցու խաղաղարար գործունեությունը ծավալվում է նաև Ղարաբաղյան հիմնախնդրի կարգավորման գործում: Այսօր Ղարաբաղի Մեր ժողովուրդը Ադրբեջանի կողմից հրահրվող ամենօրյա պատերազմի վտանգի ներքո, չրջափակման պայմաններում հաճախ իր զավակների արյան գնով է պաշտպանում իր ազատ կյանքը և անկախությունը

Հիրավի, մի եւթ մեզ ստեղծող ու նախախնամող Հայր Աստծով,
մեր փրկության համար մարդեղացած, խաչված և հարություն առած
մեր Փրկիչ Հիսուս Քրիստոսով և մեր բոլոր մարտահրավերների ու
դժվարությունների մեջ մեզ մխիթարող և առաջնորդող Սուրբ Հոգով
(Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս)

Փորձություններով ու նահատակություններով լեցուն իր պատմության ողջ ընթացքում
Հայ Եկեղեցին մշտապես իրագործել է քրիստոնեական միության և եղբայրսիրության պատգամը՝
շեշտելով «միություն ի կարեւոր եւ սէր յամենայնի» քրիստոնեական սկզբունքը
(Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս)

պատմական իր հայրենիքի՝ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության: Այս հիմնախնդրի կարգավորման գործում գնահատելի են Ֆինլանդիայի ջանքերը, որը եղել է ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի առաջին համանախագահներից մեկը, ինչպես նաև այս գործընթացում ներգավված ֆինն ղեկավանագետների գործունեությունը:

Միրելինե՛ր, Մենք մեծապես կարևորում ենք Ֆինն և Հայ Եկեղեցիների համագործակցությունը, ըստ առաքյալի խոսքի՝ «Եւ գլուխ ամենայնի՝ զի համամիտք իցէք, համակարիք, եղբայրասէրք...» (Ա. Պետ. Գ. 8): Եղբայրական այս հավատով ու սիրով է, որ այցի ենք եկել ձեզ՝ բերելով Մեր և հավատացյալ մեր ժողովրդի աղոթքները, մեր սրբավայրերի օրհնությունն ու մեր նահատակների բարեխոսությունը Ֆինլանդիայի հողին ու աստվածասեր ժողովրդին: Հայցում ենք, որ Աստված բարգավաճ ու բարօր պահի ձեզ, Իր շնորհի ներքո՝ Ֆինլանդիայի Ավետարանական-Լյութերական Եկեղեցու հոգևոր դասը, նրա բարեջան առաջնորդներին՝ ի դեմս Ֆինլանդիայի և Տուրկուի արքեպիսկոպոս Գերաշնորհ Կարի Մեկկինենի՝ պարգևելով արեւշատ կյանքի երկար օրեր և արդյունավետ ծառայություն Տիրոջ Խոսքի անդաստանում:

Մեր հանդիպման և միասնական աղոթքի առիթով գնահատանքի և շնորհակալության Մեր խոսքն ենք ուղղում Ֆինլանդիայի Լյութերական և Ուղղափառ քույր Եկեղեցիներին՝ հանձինս Ձեր, սիրեցյալ եղբայր, և Ֆինլանդիայի Ուղղափառ Եկեղեցու առաջնորդ Լեո արքեպիսկոպոսի, Ֆինլանդիայի բարեխնամ իշխանություններին մեր ժողովրդի զավակների հանդեպ դրսևորվող բարյացակամության ու բարեկամության համար, որ արտահայտությունն է մերձավորի հանդեպ տերունապատվեր սիրո պատգամի՝ վկայված ֆինն բարեպաշտ ժողովրդի ողջ պատմության ընթացքին և մարդասիրության, որն առաջնորդել է Ֆինլանդիայի Ավետարանական-Լյութերական Եկեղեցուն միսիոներական առաքելության՝ աշխարհի տարբեր երկրներ:

Այս հոգենորոգ պահին Մենք աղոթք ենք բարձրացնում քաղաքական ու տնտեսական խնդիրներից ու հակամարտություններից ալեկոծվող աշխարհի խաղաղության համար, որպեսզի մարդկությունը կարողանա կառուցել իր բարօր ու ապահով ապագան: Թող Երկնավոր Տերն ամրապնդի ու զորացնի եղբայրական ազնիվ զգացումներն ու սերն Իր Սուրբ Եկեղեցում, շնորհ և օրհնություն բաշխի Իր Անվանը հավատացող բոլոր քրիստոնյաներին՝ ի պայծառություն Ընդհանրական մեկ և միասնական Սուրբ Եկեղեցու, այժմ և հավիտյանս. ամեն:

Պաշտոնական խոսքերից ու պատգամների փոխանակումից հետո երկու եկեղեցապետների հանդիսապետությամբ տեղի ունեցավ նաև համատեղ միջեկեղեցական աղոթք՝ նվիրված աշխարհում և մասնավորապես Մերձավոր Արևելքում ու Լեռնային Ղարաբաղում խաղաղության հաստատմանը:

Մարտի 21-ին՝ առավոտյան ժամը 10:15-ին, Նորին Սրբությունն ու նրան ուղեկցող պաշտոնական պատվիրակությունը Հելսինկիի Վաանտա օդակայանից մեկնեցին Արևելյան Ֆինլանդիա՝ Կուոպիո քաղաք, որը Ի. դարի կեսից համարվում է Կարելիայի և Ֆինլանդիայի Օրթոդոքս Եկեղեցու ավանդական կենտրոնը: Կուոպիոյի օդակայանում Նորին Սրբությանը եղբայրական ջերմ ողջագուրմամբ դիմավորեց Կարելիայի և համայն Ֆինլանդիայի արքեպիսկոպոս Լեոն իրեն ուղեկցող ոչ մեծ շքախմբով՝ Նորին Սրբության՝ Արևելյան Ֆինլանդիա այցի համակարգող ավագ սարկավագ Բարեշնորի Յիրկի Հարկոնեն, Բարձրաշնորի Լեո արքեպիսկոպոսի քարտուղար Բարեշնորի Կայ սարկավագ Ապպելբերգ և Կուոպիոյի Օրթոդոքս կենտրոնական թանգարանի տնօրեն մեծագնիվ Տիկ. Թերեզա Տոյնցի:

Օդակայանից Նորին Սրբությունն ու հայրապետական շքախումբն ուղևորվեցին Կուոպիոյի Օրթոդոքս կենտրոն՝ Լեո արքեպիսկոպոսի նստավայր՝ մասնավոր այցելությամբ լինելով նաև Կուոպիոյի Օրթոդոքս կենտրոնական թանգարանում, որտեղ ներկայացված էին հատկապես ԺԶ.-ԺԹ. դարերի կարելիական օրթոդոքս համայնքներից ու վանքերից բերված թանգարանային արժեքավոր նմուշներ:

Նույն օրը երեկոյան Նորին Սրբությունն արքեպիսկոպոս Լեոյի հետ այցելեց Արևելյան Ֆինլանդիայի ամենանշանավոր վանքերից Նոր Վալաամի վանքը (հիմն. 1940 թ.): Այստեղ երկու եկեղեցապետներին դիմավորեց և որդիական իր ջերմ բարիգալստյան խոսքը փոխանցեց վանքի վանահայր Հոգեշնորի Մերգիյ վարդապետը: Այնուհետև երեկոյան ժամերգության և համատեղ աղոթքից հետո Բարձրաշնորի Լեո արքեպիսկոպոսը բարի գալուստ մաղթեց Նորին Սրբությանը՝ շեշտելով Հայոց Եկեղեցու առաքելական հնագույն ծագումն ու բերած ավանդն ընդհանրական քրիստոնեական ընտանիքից ներս, կարևորելով նաև Հայաստանյայց Առաքելական և Ֆինլանդիայի Ուղղափառ Եկեղեցիների միջև ձևավորված ջերմ եղբայրական հարաբերությունների հեռանկարների ու զարգացումների միասնական, համատեղ ջանքերով կերտումը: Բարձրաշնորի արքեպիսկոպոսն այնուհետև հրավիրեց Նորին Սրբությանը՝ իր հայրապետական պատգամը փոխանցելու ներկա վանականներին ու հավատացյալներին:

**Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԽՈՍՔԸ
ԿԱՐԵԼԻԱՅԻ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆ ՖԻՆԼԱՆԴԻԱՅԻ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
ԼԵՈՅԻ ՅԵՏ ՀԱՄԱՏԵՂ ԱՂՈԹՔԻ ԸՆԹԱՅՔՈՒՄ**

(Ֆինլանդիա, Նոր Վալաամի վանք, 21 մարտի, 2017 թ.)

*«Փութալ պահել զմիաբանութիւն Հոգւոյն
յօդիւ խաղաղութեան, մի մարմին և մի Հոգի,
որպէս և կոչեցարուք ի մի յոյս կոչման ձերոյ»
(Եփես. Դ. 3-4):*

*Սիրեցյալ եղբայր ի Քրիստոս, Կարելիայի և Համայն Ֆինլանդիայի
արքեպիսկոպոս Լեո,*

Սիրելի՛ քույրեր և եղբայրներ,

Քրիստոնեական միության մասին աստվածաշնչյան այս պատգամով
այսօր ողջունում ենք ձեզ բոլորիդ՝ բերելով ձեզ օրհնություն բիբլիական
Արարատի լանջերին աստվածային տեսիլքով 1700 տարի առաջ Հաստատ-
ված Հայոց Եկեղեցու Հոգևոր կենտրոնից՝ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից:
Առ Աստված գոհաբանությամբ է լցված Մեր Հոգին՝ ևս մեկ անգամ, 13
տարի անց, այցելել Ֆինլանդիայի օրհնյալ երկիր և աղոթք բարձրացնել
երկինք մեր Հոգևոր եղբոր՝ Կարելիայի և Համայն Ֆինլանդիայի արքե-
պիսկոպոս Լեոյի և նրա հավատացյալ հոտի հետ: Քաղցրությամբ ենք
հիշում Ձեր այցը, սիրեցյալ եղբայր, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին 2006
թվականին: Մենք, ինչպես և այսօր, միասնաբար աղոթեցինք հանուն մեր
Եկեղեցիների պայծառության, մեր ժողովուրդների բարօրության, աշ-
խարհի խաղաղության և մարդկության ապահով կյանքի:

Սիրելի՛ հավատակից քույրեր և եղբայրներ, այս օրերին Քրիստոսի
Եկեղեցին, Մեծ Պահքի ընթացքում, նախապատրաստվում է մեր Տիրոջ
հրաշափառ ու հաղթական Հարությանը: Եվ ահա դեպի Ս. Զատիկ այս
ճամփորդության ընթացքին մենք ևս մեկ անգամ առիթ ունենք Ֆին-
լանդիայի աստվածօրհնյալ հողի վրա աղոթքով միասնաբար խորհելու
քրիստոնեական միության ու սիրո վկայության մասին՝ իբրև պատգամ
առնելով Պողոս առաքյալի՝ Եփեսացիներին ուղղված խոսքերը. «Փութալ
պահել զմիաբանութիւն Հոգւոյն յօդիւ խաղաղութեան, մի մարմին և մի

հոգի, որպէս և կոչեցարուք ի մի յոյս կոչման ձերոյ»: Փորձություններով ու նահատակություններով լեցուն իր պատմության ողջ ընթացքում Հայ Եկեղեցին մշտապես իրագործել է քրիստոնեական միության և եղբայր-սիրության պատգամը՝ շեշտելով «միութիւն ի կարևորս և սէր յամենայնի» քրիստոնեական սկզբունքը:

Աշխարհն այսօր կբաժ է բազմաթիւ խնդիրների և մարտահրավերների ծանրությունից, դրանց լուծման հրամայականների առաջ նորանոր քայլեր են գործադրվում՝ համատեղելու տարբեր պետությունների, ժողովուրդների և միջազգային կառույցների ջանքերը՝ հանուն համերաշխ, արդար և ապահով աշխարհի: Այսօր նահանջ են ապրում հոգևոր-բարոյական արժեքները, անտեսվում՝ քրիստոնեական ավանդական ընկալումները, որոնց պահպանման համար հրամայական է միավորումը Եկեղեցիների ջանքերի՝ Ավետարանի ճշմարտությամբ շաղախելու մարդկանց կյանքը: Մենք ամենքս, իբրև քրիստոնյաներ, կոչված ենք մեկ հույսի, որ է Քրիստոսի բերած փրկությունը, և միայն այս միասնական հույսի, հավատի և սիրո մեջ կարող ենք զգալ մեկս մյուսի ցավն ու դժվարությունները, միայն այս կերպ կարող ենք հարատեւել Հիսուս Քրիստոսի պարգևած հաղթական հարության մեջ: Մեր օրերում, ինչպես Մերձավոր Արևելքում, այնպես և աշխարհի տարբեր կողմերում ծայրահեղական ուժերի կողմից սանձազերծված պատերազմական գործողություններն ու ահաբեկչությունները աշխարհը կանգնեցրել են հումանիտար աղետի և բազում խնդիրների առաջ: Նման ցավալի իրողությունները պահանջում են բոլոր հավատացյալների ջանքերի և աղոթքների համատեղում, միասնական մոտեցում՝ փոխըմբռնման ոգին ու համագործակցության ուղիները գորացնելու և կրոնական քողով սքողված հակամարտություններն ու դրանցից ծնվող հասարակական աղետները կանխարգելելու համար:

Հայ Եկեղեցին պատմության ընթացքում մշտապես իր առաքելության կարևորագույն մասն է համարել ժողովուրդների միջև խաղաղ համակեցության, փոխհանդուրժողականության ու փոխըմբռնման հաստատմանն ուղղված գործընթացներին իր մասնակցությունը: Տասնամյակներ ի վեր անհանգիստ է նաև մեր տարածաշրջանը: Լեռնային Ղարաբաղում մեր ժողովուրդը շարունակ ենթարկվում է Ադրբեյջանի ռազմական հարձակումներին: Պաշտպանելով հայրենի երկրում ազատ ապրելու իր իրավունքը, մեր ժողովուրդը ձգտում է ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի համանախագահների միջնորդական ջանքերով հասնել Ղարաբաղյան հարցի խաղաղ կարգավորմանը: Ցավոք, Ադրբեյջանը ռազմատենչ հայտարարություններով, զի-

նուժի սաղորիչ գործողություններով չի թաքցնում խնդիրը ռազմական ճանապարհով լուծելու իր ցանկությունը: Հակամարտության առաջին օրվանից Հայ Եկեղեցին, հավատարիմ իր խաղաղասիրական առաքելությանը, երկխոսություն է սկսել Ադրբեյջանի հոգևոր առաջնորդների հետ: Իբրև պատերազմի և արհավիրքի ցավը կրող ժողովուրդ՝ Մեր ցանկությունն է, որ շուտափույթ խաղաղություն հաստատվի ողջ աշխարհում, և չլինեն սգացող այրիներ, որբացած զավակներ և որդեկորույս մայրեր, որպեսզի ամենքն ապրեն ապահով, խաղաղ և երջանիկ կյանքով:

Այս մտածումներով և մաղթանքով Մեր ջերմեռանդ աղոթքն ենք վերառաքում առ Բարձրյալն Աստված՝ խնդրելով, որ օրհնի Ֆինլանդիայի Հանրապետությունը և այս հյուրընկալ երկրի բարեսիրտ ժողովրդին՝ շնորհելով հարատև առաջընթաց և բարօրություն:

Մեր այցը, սիրեցյալ եղբայր, գեղեցիկ առիթ է ընծայում Մեզ Մեր սրտի ջերմ գգացումները և շնորհակալությունը հայտնելու Ձեզ և հավատավոր Ձեր հոտին՝ Ֆինլանդիայում ապրող մեր ժողովրդի զավակների հանդեպ դրսևորած ազնիվ ու բարյացակամ վերաբերմունքի համար:

Թող Տերն օծտի մեզ Իր սիրո շնորհով ու զորացնի ճշմարտության Իր Հոգով և միություն մեջ հույսով ամուր պահպանի ու առաջնորդի Իր Սուրբ Եկեղեցին:

Հաջորդ օրը՝ մարտի 22-ին, Վեհափառ Հայրապետն ու նրան ուղեկցող շքախումբը ծանոթացան վանքի առօրյային, մշակութային-վանական զանազան ձեռնարկներին ու կառույցներին: Այնուհետև Նորին Սրբությունն ու նրան ուղեկցող պաշտոնական պատվիրակությունն ուղևորվեցին Կուտայիդից մոտավորապես 150 կմ հեռավորության վրա գտնվող արևելաֆիննական մյուս կարևոր քաղաք՝ Յոհենսու, որտեղ, Արևելյան Ֆինլանդիայի համալսարանի դեկավարության հրավերով, Վեհափառ Հայրապետը համալսարանի Օրթոդոքս աստվածաբանական միացյալ դպրոցում ներկայացնելու էր դասախոսություն հետևյալ խորագրով՝ «Կամ արդյոք իսլամական աշխարհի վերաբերյալ հայկական մասնավոր ընկալում»: Դասախոսության մեջ Նորին Սրբությունը կենտրոնացավ հիմնականում իսլամական աշխարհի հետ հայ ժողովրդի և Հայ Առաքելական եկեղեցու խաղաղ համակցության և երկխոսության օրինակներին ու պատմական փորձառությանը, այնուհետև պատասխանեց ներկաների հարցերին:

Դասախոսությանը ներկա էին նաև Կարելիայի և Համայն Ֆինլանդիայի արքեպիսկոպոս Լեոն, աստվածաբանական դպրոցի դասախոսներ և ուսանողներ:

**Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԽՈՍՔԸ
ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ՖԻՆԼԱՆԴԻԱՅԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՕՐԹՈԴՈՔՍ
ԱՍՏՎԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ ՄԻԱՑՅԱԼ ԴՊՐՈՑՈՒՄ**

(Ֆինլանդիա, Յոհեննսու, 22 մարտի, 2017 թ.)

*Սիրեցյալ հոգևոր եղբայր ի Քրիստոս, արքեպիսկոպոս Լեո,
Բարձրաշնորհ, գերաշնորհ և հոգեշնորհ հայրեր, սիրելի՛ ուսանող-
ներ ու ներկաներ.*

Մեծ ուրախությո՜ւն է Մեզ համար հանդես գալ Արևելյան Ֆինլանդիայի համալսարանի Օրթոդոքս աստվածաբանական այս դպրոցի պատկառելի լսարանի առաջ: Ֆինլանդիայի քույր Եկեղեցիներին մեր այցելության այս վերջին օրն ահավասիկ եզրափակվում է աստվածաբանական մտքի ու կրթության այս օջախում, որտեղ կերտվում են Քրիստոսի խոսքի ու Ավետարանի սպասավորները:

Ա. Մեր գեկույցի թեման խորագրված է՝ «Կա՞ արդյոք իսլամական աշխարհի վերաբերյալ հայկական մասնավոր ընկալում»։ Հայ Եկեղեցու և հայ ժողովրդի ողջ պատմությունը, ըստ էության, հավատի համար վիճարկության մի օրինակ է: Դեռևս քրիստոնեությունն ընդունելուց տասներկու տարի անց՝ 313 թ., ըստ քրիստոնեական պատմագրության հայր Եվսեբիոս Կեսարացու՝ հայերը մարտնչեցին ու պայքարեցին իրենց քրիստոնեական հավատի համար ընդդեմ Արևելյան Բյուզանդական կայսրության համազահակալ Մաքսիմիանոս Դաժայի: Այնուհետև, ողջ Դ. ու Ե. դարերն անցան հավատի վիճարկության ու քրիստոնեական արժեքների պաշտպանության համար պայքարի հունով: Եվ այդ իմաստով վճռորոշ եղավ 451 թվականը, երբ Հայ Եկեղեցին ու ժողովուրդը, իբրև մեկ հոգի ու մեկ մարմին, ճակատամարտ տվեցին կրոնափոխություն պարտադրող զրադաշտական պարսից զորքի դեմ Ավարայրի դաշտում: Պատմական այս իրադարձությունը հատկորոշվեց նաև նույն այդ պայքարի արձանագրող պատմիչ Եղիշեի բանաձևով՝ «քրիստոնեությունը մեր մաշկի գույնն է»:

Բ. Ահա քրիստոնեական հավատի համար այսպիսի պատմությամբ և փորձառությամբ է, որ հայ ժողովուրդն առաջին անգամ առերեսվեց է. դարձավ դեռ նոր-նոր ձևավորված իսլամական աշխարհի հետ: Կարևոր է

նչել, որ հենց առաջին տարիներից Հայ Եկեղեցու գահակալներն ու իշխանները կարողացան հանդուրժողականության և փոխճանաչման համաձայնագիր կնքել արաբների հետ՝ այդպիսով Քրիստոնյա Արևելքում տալով իսլամական աշխարհի հետ համակեցության առաջին օրինակներից մեկը: Կարևոր է հատկապես պատմական այն փաստը, որ իսլամի հիմնադիր Մուհամեդ մարգարեից սկսած՝ Երուսաղեմի Հայոց Պատրիարքությունը արաբ խալիֆաները պարբերաբար տրամադրել են կրոնական ազատ պաշտամունքի և կալվածքների տնօրինման առանձնաշնորհումներ և հրովարտակներ: Մեր ժողովուրդը պատմության ընթացքում դարավոր փոխհարաբերություններ է ունեցել իսլամական հարևան պետությունների հետ և երբեմն եղել նաև իսլամական տերությունների գերիշխանության ներքո: Այդ ժամանակաշրջանում համակեցությունը ոչ միշտ է անցել անվրդով ընթացքով: Այն դեպքում, երբ իսլամի բուն ոգին խեղաթյուրվել է և քաղաքականացվել՝ ծառայելով շահագրգիռական նպատակների, Հայ ժողովուրդն ապստամբել է՝ նույն Ե. դարի քրիստոնեական պաքարի «վասն հավատոյ և վասն հայրենեաց» կարգախոսի համաձայն: Եվ այստեղ է, որ մենք կարևոր ենք համարում անելու առաջին ամփոփումը: Իսլամի հետ երկխոսության ու համակեցության խախտման և վտանգման առաջին կարևոր պատճառը իսլամի քաղաքականացումն է, նրա կրոնական բուն ոգու և խաղաղասիրական դրսևորման աղավաղումը: Ինչպես քրիստոնեությունը, այնպես էլ իսլամը միատարր չէ՝ ներառելով բազմաթիվ հարանվանություններ ու շարժումներ՝ երբեմն հոգևորի ու կրոնականի մասին բավական տարբեր մոտեցումներով ու մեկնաբանություններով: Եվ շատ հաճախ, ցավոք, նմանատիպ բազմազանությունը բերում է իսլամի մասին սխալ պատկերացումների և կարծրատիպերի առաջացման:

Քաղաքական ու պատմական զարգացումների հետևանքով իսլամի հետ առնչությունները բավականին տևական են եղել Հայ ժողովրդի կյանքում: Այդ հարաբերությունների ընթացքում առաջ են եկել նաև իսլամ-քրիստոնյա երկխոսության առանձին երևույթներ, երբ Հայ և իսլամ աստվածաբանների կողմից կազմակերպվում էին աստվածաբանական բանավեճեր ու քննարկումներ: Այդ երևույթն արդեն սկիզբ առավ ԺԱ. դարից, երբ Հայ նշանավոր իշխան, աստվածաբան ու մատենագիր Գրիգոր Մագիստրոսն ու մուսուլման գիտնական Մանուչեն իրենց բանավեճի արդյունքում միջնադարյան Հայաստանում ստեղծեցին քրիստոնեության և իսլամի միջև կրոնական բանավեճի ու երկխոսության մշակույթը: Այս

ամենը, իհարկե, ունենալ խիստ շեշտված ջատագովական բնույթ, սակայն, իբրև միջնադարյան իսլամ հասարակարգում առաջացած իրողություն, առաջատար երևույթ էր: Դրան նպաստում էր նաև հայ քրիստոնյա և իսլամ բնակչության դարավոր համակեցության գործոնը: Այսպես, օրինակ, մի շարք խոշոր քաղաքներում՝ մայրաքաղաքներ Դվինում և Անիում, Սպահանում և Հալեպում եկեղեցիներն ու իսլամական մզկիթները գործել են կողք-կողքի, նույնիսկ միևնույն թաղամասում: Այսօր էլ Հայաստանի մայրաքաղաք Երևանի կենտրոնական մասում գտնվում է Կապույտ մզկիթը, որը վերջին տարիներին կրկին նորոգվել է և Հայաստանում բնակվող մահմեդականների համար ծառայում է որպես աղոթատեղի, պաշտամունքի վայր: Նաև իսլամական բարեկամ պետություններում իշխանությունները բարեհոգաբարձրությամբ արտոնում են հայկական եկեղեցիների, հայ համայնքների գործունեությունը, հողատարածք և օժանդակություն են տրամադրում նոր եկեղեցիների կառուցման համար: Այսպիսով, կարելի է եզրակացնել, որ իսլամի կրոնական-աստվածաբանական ճիշտ ընկալումը, պատմական փորձառության ծիրից ներս, կարող է նպաստավոր հող ստեղծել՝ առողջ, հանդուրժողական կրոնական երկխոսության ու համագործակցության համար՝ քրիստոնեություն և իսլամի միջև:

Գ. Մեր այս գեկույցի շրջանակներում մենք կամենում ենք անդրադառնալ մի կարևոր իրողության ևս, որ է՝ պատմության ընթացքում իսլամի ազգայնացման գործընթացը: Ձեզ ծանոթ են այն ցավալի ու աղետալի հալածանքները, որ հայ ժողովուրդն ու Հայոց եկեղեցին կրեցին Օսմանյան կայսրության մեջ հատկապես ԺԹ. դարավերջին և Ի. դարասկզբին: 1908 թ. երիտթուրքական հեղաշրջումից հետո Օսմանյան թուրքիայում հաստատվեցին, այսպես կոչված, հանրապետական կարգեր: Իսլամի կրոնական բովանդակությունն այս ժամանակաշրջանում ամբողջությամբ ազգայնացվեց՝ ծառայելով իբրև կրոնաքաղաքական ենթահող երիտթուրքական իշխանությունների համար՝ Մեծ Թուրան կամ թյուրքալեզու բոլոր ազգերին մեկ տերության մեջ համախմբելու գավթողական ծրագրի շրջանակներում: Կրոնն իբրև քաղաքական շղարշ օգտագործելու այս արատավոր մոտեցման անմիջական հետևանք դարձավ Ի. դարի առաջին ցեղասպանությունը՝ հայ ազգաբնակչության կոտորածը թուրքիայում՝ առաջին աշխարհամարտի տարիներին ու դեռ դրանից հետո էլ՝ 1915-1923 թթ.: Հայերը կոտորվում էին քրիստոնյա և հայ լինելու պատճառով: Այս երևույթն ուղիղ համեմատական էր քաղաքականացված կրոնական

այն մոտեցմանը, որով իրենց ծածուկ հաշվարկներն էին իրականացնում երիտթուրքական իշխանությունները: Եվ իր հերթին, ուղղակի հակասություն մեջ էր իսլամական այն երկրների, մասնավորապես Մերձավոր Արևելքում, եղբայրական մոտեցման հետ, որի արդյունքում Ցեղասպանությունից հետո տասնյակ հազարավոր գաղթական հայեր ապաստան գտան Սիրիայի, Պարսկաստանի, Լիբանանի, Իրաքի, Եգիպտոսի և իսլամական աշխարհի այլ երկրների ժողովուրդների և իշխանությունների կողմից: Կարող ենք վստահաբար նշել, որ պատմական այս օրինակներն իրար հակադրում են իսլամի սխալ, քաղաքականացված ընկալումը դրա մյուս՝ կրոնական բարեպաշտությունում ու Ղուրանի պատվիրանների գործադրմամբ ապրված իսլամական մշակույթին: Այս եղբայրական ջերմ վերաբերմունքի արդյունքում ձևավորվեցին և առ այսօր խաղաղ ու բարօր կյանք ունեն Մերձավոր Արևելքի մեր համայնքները, որոնցից Սիրիայինը և Իրաքինը ներկայումս դիմադրավում են իսլամական կրոնական-ծայրահեղական խմբավորումների կողմից սանձազերծած պատերազմի արհաւիրքները: Արաբական շատ երկրների հյուրընկալ հողում հայորդիները կարողացան իրենց նպաստը բերել տեղի հասարակական-քաղաքական, մշակութային, տնտեսական ու գիտական կյանքի զարգացմանը՝ շատ հաճախ զբաղեցնելով նաև ղեկավար պատասխանատու պետական ու քաղաքական պաշտոններ: Այսօր էլ Մերձավոր Արևելքում հայ ժողովրդի գավակները շարունակում են ապրել նույն եղբայրական մթնոլորտում՝ իրենց մոլուկման հայրենակիցների հետ օրավուր զորացնելով այդ երկրներում կրոնական հանդուրժողականության և երկխոսության ոգին: Եվ այս առումով, անշուշտ, դատապարտելի են քրիստոնեական ու իսլամական կրոնների դարավոր խաղաղ համակեցությունը վտանգող քաղաքականացված ծայրահեղ իսլամական ռազմական խմբավորումների ու միավորումների գործողությունները Մերձավոր Արևելքում, որոնք սպառնում են իսպառ ոչնչացնել թե՛ քրիստոնյա-իսլամ համայնքների համակեցության դարավոր ավանդույթը և թե՛ քրիստոնեական պատմական ներկայությունը տարածաշրջանում:

Դ. Ժամանակակից աշխարհում, երբ ակտիվ կերպով զարգանում ու զորանում են միջկեղեցական ու միջկրոնական երկխոսությունները, տարբեր կրոնների ու կրոնական մշակույթների միջև առավել կարևորվում են համընդհանուր գործակցության եզրերը, ի հակակշիռ առկա աստվածաբանական տարբերությունների, իսլամի հետ երկխոսության

ու համակեցություն հայ քրիստոնեական պատմական փորձառությունը կարող է մեծ նպաստ բերել: Պատմության նորագույն ժամանակաշրջանում Հայ Եկեղեցին, իսլամական աշխարհում սփռված իր տարբեր համայնքներով ու գաղութներով, միշտ էլ ակտիվ մասնակցություն է ունեցել միջկրոնական, հատկապես իսլամ-քրիստոնեություն երկխոսության զարգացմանը: Հատկանշական են Մերձավոր Արևելքի մի շարք երկրների իսլամ կրոնական առաջնորդների ու ղեկավարների այցերը Հայաստան՝ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, Հայոց Եկեղեցու նվիրապետների փոխադարձ այցելություններն իսլամական աշխարհի տարբեր կրոնապետերին ու ղեկավարներին: Կարևոր է այս առումով նաև այն, որ ներկայումս Արցախ-Ադրբեջանական զինված հակամարտության շրջանակներում մեր կողմից, մեր գահակալության առաջին իսկ օրերից սկսած (2000 թ., 24 նոյեմբերի), ԱՊՀ միջկրոնական խորհրդի շրջանակներում, ինչպես նաև Ռուս Ուղղափառ Եկեղեցու նվիրապետների միջնորդությամբ պարբերաբար կազմակերպվել են եռակողմ հանդիպումներ Կովասի մոսուլմանների հոգևոր առաջնորդի հետ: Այդ հանդիպումներում ընդգծվել է, որ հակամարտությունը կրոնական բնույթ չի կրում, և հորդոր է ուղղվել հակամարտող կողմերին՝ զերծ մնալու կրոնական թշնամանքի որևէ դրսևորումից ու խաղաղ բանակցությունների ճանապարհով հասնել դրա լուծմանը:

Ե. Վերոբերյալ պատմական օրինակներն ու վերլուծությունները մեզ թույլ են տալիս իսլամի ընկալման համայնապատկերի մեջ կատարելու հետևյալ եզրափակիչ դիտարկումները.

1. Կրոնական-բարեպաշտական ճշմարիտ ապրումն է այն միակ ենթահողը, որի վրա կարող է հաստատվել առողջ ու կառուցողական երկխոսությունը քրիստոնեության և իսլամի միջև:

2. Ներկա ժամանակաշրջանում կրոնական տարբեր հակամարտությունները, որոնց կենտրոնում իսլամի վերաբերյալ ծայրահեղ մեկնությունն է, արդյունք են իսլամական կրոնական մշակույթի և սկզբունքների կեղծ ու քաղաքականացված մոտեցումների:

3. Իսլամական և քրիստոնեական աշխարհների համակեցության արդի խնդիրը պահանջում է տարբեր քրիստոնյա ժողովուրդների, մասնավորապես Մերձավոր Արևելքում ապրող քրիստոնեական եկեղեցիների՝ իսլամի հետ ունեցած համակեցության և երկխոսության պատմություն մանրակրկիտ ուսումնասիրություն: Միայն այդ կերպ է հնարավոր

առանձին, մասնավոր պատկերացումներից զնալու դեպի իսլամի հետ համակեցության միասնական և ընդհանուր պատկերի:

4. Վերջին տասնամյակներում Մերձավոր Արևելքի և աֆրիկյան երկրներից միլիոնավոր ներգաղթյալների ներկայությունը եվրոպական պետություններում կենսական անհրաժեշտություն է դարձնում ներհասարակական երկխոսությունը հյուրընկալ ժողովրդի և տվյալ երկրում ձևավորված մոլուկման համայնքների միջև՝ ապահովելու համար փոխըմբռնումն ու համերաշխ համակեցությունը և իսլամական համայնքների՝ օրինահարգությամբ ու օրինապահությամբ կեցությունը հյուրընկալ երկրներում՝ հիմնված քաղաքացիական իրավունքի և խղճի ազատության սկզբունքի վրա:

5. Արդի տեղեկատվության և լրատվության անընդհատ զարգացող պայմաններում անհրաժեշտ է իսլամի մասին ունենալ իրական, մասնագիտական ու ճշգրիտ պատկերացում՝ խուսափելու համար շատ հաճախ մակերեսային տեղեկատվության ստեղծած կարծրատիպերից ու մոտեցումներից:

Հավարտ դասախոսության Նորին Սրբությունը և հայրապետական պաշտոնական պատվիրակությունը հյուրընկալվեցին աստվածաբանական դպրոցի տնօրեն պրոֆ. Մատի Կոտիրանայի և դասախոսապրոֆեսորական անձնակազմի կողմից:

Նույն օրը՝ երեկոյան, Ամենայն Հայոց կաթողիկոսն ու նրան ուղեկցող պաշտոնական պատվիրակությունը Յոհենսույի օդակայանից Հելսինկի-Մոսկվա-Երևան չվերթով վերադարձան Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին՝ միջեկեղեցական եղբայրության ու ջերմ հարաբերությունների համար արտասանված խոսքերի և աղոթքների, հանդիպումների ու միջոցառումների հաճելի հուշերով և տպավորություններով:

Հազե Ծ. վրդ. Անանյան

*Միջեկեղեցական հարաբերությունների
րաժնի պատրասխանապրու*

